

"BOBORAYIM BAXSHI" DENOVIY EPİK MAKTABI BUGUNGI TARIXI VA FAOLIYATI

Xushbaxtova Dilnoza

*Denov nomidagi tadbirkorlik va pedagogika instituti o'zbek tili va adabiyoti
kafedrasi o'qituvchisi.*

O'DK: 821.512.133

Абстрактный: В данной статье проведено научно-практическое исследование истории и современной деятельности деновской школы эпоса под названием «Бобарайм Бахши». Кроме того, была дана информация о культурных традициях и исполнительском мастерстве школы Бахши.

Ключевые слова: Деновская эпическая школа, Мой дед Бахши, устное народное творчество, эпическая поэзия сага, культурное наследие, Узбекистан, народные исполнители, культурные особенности

Abstract: In this article, scientific and practical research was conducted about the history and current activities of the Denov school of epics named "Bobaraim Bakhshi". In addition, information was given about the cultural traditions and performance skills of the Bakhshi school.

Key words: Denov epic school, My grandfather Bakhshi, oral folk art, epic poetry saga, cultural heritage, Uzbekistan, folk performers, cultural features

Annotatsiya: Ushbu maqolada "Bobarayim Baxshi" deb nomlangan Denov epos maktabining tarixi va zamonaviy faoliyati bo'yicha ilmiy-amaliy tadqiqotlar o'tkaziladi. Bundan tashqari, Baxshi maktabining madaniy an'analari va ijro mahorati haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: Denov epik maktabi, mening bobom Baxshi, xalq og'zaki ijodi, epik she'riyat dostoni, madaniy meros, O'zbekiston, xalq ijrochilari, madaniy xususiyatlar

Kirish: Doston xalq she'riyatida qadimiy epik an'ana sanaladi. Dastlab musiqa asbobisiz kuylash uchun qo'shiqlar yaratilgan. 10—11-asrlardan dostonlar bitta cholg'u asbobi yordamida ijro etilib kelinmoqda. Provardi uchun "epik" atamasi vaqt o'tishi bilan keng ma'no kasb etdi va o'ziga xos janrni shakllantirdi. She'riyat va nasrdan iborat, ma'lum bir mazmun tizimiga ega bo'lgan keng ko'lamli dostonlar mana shunday shakllangan va sayqallangan. Dostonlarda bir qator qahramonlar birlik va voqealarning uyg'un bog'lanishidan shakllangan. Dostonlarda asta-sekin kitobning xususiyatlari ochib bera boshladi. Shu jihatdan kelib chiqib, "Hazrati Ali qissalari", "Jangnomayi abo Muslim", "Bobo Ravshan" kabi kitobiy xalq dostonlari shakllandi. Ayni paytda epik an'ana badiiy adabiyotning muhim janriga aylandi. Masalan, Alisher Navoiy dostonning o'n birinchi bobining sarlavhasini "Sabay sayyor" deb ataydi. "Shoh Bahrom dostonini boshlaganda bir necha so'z bilan to'xtab, dostonda o'zgarishlar borligini asoslab berish kerak... Shu o'rinda Navoiy hazratlari: "Shoh Bahrom dostoni. .." Shoh Baxrom qissasi... Ana shunday kitob dostonlari qatorida, xususan, Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin", "Layli va Majnun", "Bahrom va Dilorom", Abdurahmonning "Yusuf va Zulayho" dostonlari bor. Jomiy, "Rustami Doston", "Malikai Dilorom" Biroq xalq og'zaki ijodining qadimiy turi bo'lgan dostonchilik an'analari ko'lami va syujet rang-barangligi jihatidan kitobiy dostonlardan tubdan farq qiladi.

Denov qadimdan buyuk ne'matlar o'lkasi sifatida mashhur. "Den" doston maktabining tarixi 1920-yillarga borib taqaladi. Asli bobotog'lik Toshmurod baxshi 20-asrning 30-40-yillarida Denovada yashab, baxshichilik bilan shug'ullangan. Toshmurod baxshi uzoq yillardan buyon yolg'iz baxshichilik bilan shug'ullanib, birorta ham shogird tayyorlamagan. 1978-1980-yillarda Toshmurod baxshi Boborayim baxshi Mamatmurodovni o'ziga shogird qilib, to'y-hashamlarda, turli ommaviy tadbirlarda atama kuylashni o'rgatgan.

Boboraim Baxshi Mamatmurodov 1936-yilda tug'ilgan, 2013-yil 7-mayda vafot etgan, "O'zbekiston xalq baxshisi" Denov shahri Dadaboyev ko'chasida

yashagan. U ijro etgan dostonlarning nomlari: “Alpomish”, “Kuntug‘mish”, “Suluvxon”, “Mala Zadagagar”, “Zarnigor”, “Malikai ayor”, “Balogardon”, “Go‘ro‘g‘lining tug‘ilishi”, “Hasanxon”, “Yakka” Ahmad”, “Oyparcha”, “Nuralining yoshligi”, “Bo‘takoz”, “Rustamxon”, “Ravshanxon”, “Shirin bilan Shakar” va boshqa mavzular. Boborayim baxshi Mamatmurod o‘g‘li o‘zining uslubi va ijodiy faoliyati bilan boshqa baxshilardan butunlay ajralib turadi. U kuylaganda tinglovchini maftun etadi, ovozi tinglovchi qalbini shodlikka to‘ldiradi, qalbiga shodlik baxsh etadi, qo‘shiqlari insonni chegarasiz olamga yetaklaydi. Boborayim Baxshining otasi Mamatmurod bobo do‘mbira chalishni yaxshi biladigan san‘atkorlardan edi. Shuning uchun bo‘lsa kerak, Mamatmurod boboning xonadonida baxshilar dostonlar kuylagan, ashula o‘qigan. Mirzaqul baxshi, Chori baxshi, Abdullaxon eshon kabi mashhur baxshilar ularning xonadoniga tez-tez tashrif buyurgan. Bularning barchasi Boborayimning iqtidorli rassom sifatida rivojlanishiga zamin yaratdi. Ustozlari Mirzaqul baxshi, Chori baxshilar unga baxshichilik sirlarini o‘rgatishgan. Boboraim yoshligidan do‘mbira chalishni bilar edi, otasi Mamatmurod uni o‘tkazib yuborsa, ajabmas edi. “Sarvinoz”, “G‘aribnoma” kuylarini dafna chalib, atrofdagilarni hamisha xushnud etadi. Boboraim baxshi Mamatmurodov 1991-yilda respublikamizda o‘tkazilgan O‘rta Osiyo va Qozog‘iston baxshi shoirlari ishtirokidagi nufuzli tanlovning Gran-prisini qo‘lga kiritdi.

Baxshining “Sarvigul”, “Avazxon ota yurtida” dostonlari nashr etilgan. “Avazxon otalar yurtida” dostoni “Gero‘g‘li” turkumidagi dostonlarga qo‘shilgan yangi asar sifatida shuhrat qozondi. Zero, bu doston an‘anaviy “Go‘ro‘g‘li” turkumidagi dostonlar orasida o‘zining yangi mavzularga e‘tibori, yangi mazmun talqini bilan ajralib turadi.

Mamatmurodov Ravshan Boborayimovich 1969-yil 7-oktabrda Surxondaryo viloyati Denov tumani Denov shahrida Turgenev ko‘chasi 11-uyda tug‘ilgan.

1986 yilda Denov shahridagi G‘.G‘ulom nomidagi 6-maktabni tamomlagan. 1986 yilda M.T. Oybek nomidagi Termiz davlat pedagogika institutining o‘zbek

tili va adabiyoti fakultetiga o'qishga kirdi. U yerni 1992 yilda bitirgan. 1992-2009-yillarda Denov tumanidagi 19-sonli umumta'lim maktabida ona tili va adabiyot fanidan dars bergan. 2010-2019-yillarda Denov nomidagi 3-son akademik litseyda o'qituvchi bo'lib ishlagan. 2019-2020-yillarda Termiz davlat universiteti Denov filialida yoshlar bilan ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'limi mudiri, 2020-yildan buyon Denov tadbirkorlik subyekti yoshlar bilan ishlash bo'limi lavozimlarida ishlab kelmoqda va shuningdek pedagogika institutida dizayner sifatida ham faoliyat yuritgan. Dombira ushlashni va bu qo'shiqni chalishni dastlab otasi Boborayim Baxshi Mamatmurodovdan o'rgangan. Ustozidan 40 dan ortiq doston, 30 dan ortiq dombira kuylari, 30 dan ortiq atamalarni o'rgangan.

Ijodiy ishlari viloyat, respublika va xalqaro tanlovlarda g'olib bo'lgan. Jumladan, 1984-yilda "Baxshi shoir" ko'rik-tanlovining viloyat bosqichida, 1999-yilda O'zbekistonning 1000 yilligiga bag'ishlangan "O'rta Osiyo shoiri-baxshi, Okin va Jiroval" ko'rik-tanlovida 3-o'rinni egalladi. "Alpomish" dostoni tavalludi, 2001, "Respublika yosh ijodkor va ijrochilar" tanlovi, 2001-2004, "Boysun bahori" festivallari, "Faol ishtiroki uchun" diplomlari, 2011 yil, "Shoirilar va elchilarning Respublika mukofoti" faol ishtirok etgan va " Surxondaryo viloyati Oltinsoy tumani "Vaxshivor" qishlog'ida bo'lib o'tgan "Boysun bahori" 2017-2018 yilgi "Baxshi shoir, o'kin va girovlar" festivalida "Faol ishtiroki uchun" RIK tanlovi "Faol ishtiroki uchun" festivalida qatnashib, 2019-yil 5-apreldan 10-aprelgacha bo'lib o'tgan Xalqaro sovg'a san'ati festivalining viloyat va respublika tanlovlarida 1 va 2-o'rinlarni egalladi.

Ravshan baxshi rahbarlik qilayotgan doston maktabida ayni paytda 40 dan ortiq baxshi shogirdlari tahsil olmoqda. Ravshan baxshi Mamatmurodov taqdim etgan ma'lumotlarga ko'ra, Surxondaryo viloyatida alohida baxshi maktabi sifatida tashkil etilgan maktablar soni 3 ta. Bular Denovdagi Boborayim baxshi maktabi, Qiziriq tumanidagi Xushbo'q baxshi maktabi va Boysundagi Shoberdi baxshi maktabi.

Xulosa.

Alpomish eposida paydo bo'lgan toponimlar Boysun Kung'irotdan, Jiydali Boysun, chilvir cho'li, oyna ko'li, Tovki qal'asi, chaxi Alpomish va Boychibor g'orlari ushbu eposning Surxon vohasida joylashgan. Uning aholisi etnik-madaniy hayotida chuqur iz qoldirdi. "Alpomish" dostonida topilgan Koshtamgali, Xandjigali, Oyinni va Tortuvli kabi Kung'irotdan avlodlari Surxon vohasi aholisining aksariyatini tashkil etishi bu etnonimlar nasabnomada muhim o'rin tutishini anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Xushbaxtova Dilnoza Jaylov qizi. (2024). BAXSHINING BADIHAGO`YLIK MAHORATI. UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH JURNALI, 2(3), 44–53. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10795841>
2. Xushbaxtova , D. J. qizi. (2022). SHEROBOD DOSTONCHILIK MAKTABINING SHAKILLANISH TARIXI VA TARAQQIYOT TAMOIYILLARI. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(4), 48–52. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/1367>
3. Xushbaxtova Dilnoza Jaylov qizi, Xushbaxtova Dilnoza Jaylov qizi, & Shuhratova Dilfuza. (2023). NUTQ MADANIYATI. *Universal Science Research jurnali* , 1 (3), 164–167. <https://universalpublishings.com/index.php/jusr/article/view/347>
4. Xushbaxtova Dilnoza Jaylov qizi. (2022). SHEROBOD DOSTONCHILIK MAKTABINING SHAKILLANISH TARIXI VA TARAQQIYOT TAMOIYILLARI. EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH, 2(4), 48–52. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6468628>
5. Xushbaxtova Dilnoza Jaylov qizi. (2024). BAXSHI EPIK REPERTUARIDA "GO`RO`G`LI" TURKUMI DOSTONLARINING O`RNI. *Universal Science Research jurnali* , 2 (3), 54–63. <https://universalpublishings.com/index.php/jusr/article/view/4694>
6. Xushbaxtova Dilnoza Jaylov qizi. (2024). BAXSHINING BADIHAGO`YLIK MAHORATI. *Universal Science Research jurnali* , 2 (3), 44–53. <https://universalpublishings.com/index.php/jusr/article/view/4693>
7. Dusmuratov Qahramon Mamadievich. (2024). "MUNSHAOT" - A MASTERPIECE OF UZBEK EPISTOLARY LITERATURE. *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences*, 3(6), 311–315. Retrieved from <https://econferenceseries.com/index.php/srnss/article/view/4969>

8. Dusmuratov Qahramon Mamadievich. (2024). "MUNSHAOT" - A MASTERPIECE OF UZBEK EPISTOLARY LITERATURE. *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences*, 3(6), 311–315. Retrieved from <https://econferenceseries.com/index.php/srnss/article/view/4969>
9. Qahromon D. O ‘zbek epistolary nasrining shakllanishi va taraqqiyot tamoyillari //Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan. – 2024. – T. 2. – №. 2. – C. 253-257.
10. Rayimov Q. OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARI REKLAMA MATNLARINING LINGVOPSIXOLOGIK EKSPERTIZASI //Analysis of world scientific views International Scientific Journal. – 2023. – T. 1. – №. 3. – C. 22-33.
11. Rayimov Q. REKLAMA MATNLARINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI //Talqin va tadqiqotlar. – 2023. – T. 1. – №. 21.
12. Rayimov Q. REKLAMA MATNLARI LINGVISTIK EKSPERTIZASI BOSQICHLARI VA UNI TASHKIL ETISH ALGORITMI //ILM FAN TARAQQIYOTIDA ZAMONAVIY METODLARNING QO'LLANILISHI. – 2023. – T. 3. – №. 31. – C. 17-25.